

УДК 327(477)

Європейська протиракетна оборона: значення для України

Олександр Деменко,
кандидат політичних наук, доцент,
начальник кафедри міжнародних відносин
Національного університету оборони України

У статті аналізується зовнішньополітична ситуація довкола України, яка виникла внаслідок намірів Сполучених Штатів Америки розбудовувати Європейську протиракетну оборону та протидії Росії цим планам, обґрунтовуються першочергові заходи, які має здійснити Україна для нейтралізації негативного впливу внаслідок загострення суперечностей між США та РФ.

Ключові слова: міжнародна безпека, Європейська протиракетна оборона, позаблоковий статус, національні інтереси України.

The foreign-policy situation around Ukraine which occurred as a result of the USA intention to develop European Missile Defence and Russia's counteraction to these plans is analyzed in the article. The top-priority measures which Ukraine should take for negative influence neutralizing due to contradictions escalation between the USA and the Russian Federation are motivated.

Keywords: international security, European missile defence, non-aligned status, national interests of Ukraine.

Розбіжності у питаннях протиракетної оборони (ПРО) останнім часом суттєво загострилися у взаєминах Сполучених Штатів Америки

і НАТО з одного боку та Російської Федерації – з іншого. Політика «перезавантаження» американсько-російських відносин наразилася на суперечності у підходах до розвитку протиракетної оборони на Європейському континенті. Незважаючи на російські заперечення, США та їхні союзники рішуче націлені на створення Європейської ПРО, яка буде незалежною від РФ.

Звісно, що такий розвиток подій негативним чином впливає на безпекову ситуацію в Європі. У кінцевому результаті це може призвести до поновлення конфронтації і початку нової «холодної війни». За такого сценарію, Україна, як позаблокова держава, що знаходиться на перетині стратегічних інтересів Заходу і Сходу, потрапляє у зону протистояння між США та Росією.

Тематика, пов'язана із розвитком Європейської ПРО та її впливом на зовнішню політику України, перебуває у центрі уваги українських політиків та науковців. Водночас, в умовах загострення відносин між США та РФ із приводу ПРО та цілого ряду інших важливих питань, наша держава повинна сформувати власну позицію, яка б забезпечувала реалізацію національних інтересів у безпековій сфері.

У статті аналізується зовнішньополітична ситуація довкола України, яка виникла внаслідок намірів Сполучених Штатів розбудовувати Європейську ПРО та протидії РФ цим планам, обґрунтовуються першочергові заходи, які має здійснити наша держава для нейтралізації імовірного негативного впливу внаслідок загострення суперечностей між США та РФ.

Події останнього часу у світі, особливо військовий конфлікт у Лівії, розвиток ядерних та ракетних програм Іраном і Північною Кореєю, засвідчили, що питання протиракетної оборони стають одними із найважливіших у сучасних та майбутніх війнах і збройних конфліктах.

США і Північноатлантичний Альянс вже тривалий час розвивають систему ПРО для захисту своїх військ та об'єктів від ударів балістичних ракет. Політика США у цьому питанні є послідовною і спрямовується на захист території та населення від ударів балістичними ракетами. Перший її напрямок полягає в удосконаленні систем ПРО театру воєнних дій у Європі, на Близькому Сході і в Азії. Другий – пов'язаний зі створенням стратегічної системи ПРО території та населення США, а також їхніх найближчих союзників. У 2002 році США вийшли з Договору про обмеження систем ПРО, який був підписаний 1972 року. У вересні 2009 року Президент США Б.Обама оголосив про новий, поетапний, адаптивний план захисту Європи від ударів балістичних ракет, насамперед іранських. Відповідно до цього плану, на рубежі 2018–2020 років планується створити колективну Європейську ПРО держав НАТО, морські й сухопутні компоненти якої стануть передовим мобільним ешеленом стратегічної системи ПРО США [5].

У Стратегічній концепції НАТО, прийнятій главами держав та урядів Альянсу у Лісабоні 2010 року зазначається, що Альянс буде «розвивати можливості для захисту нашого населення і територій від атак балістичних ракет, як ключового елементу нашої колективної оборони, що робить внесок та сприяє неподільності безпеки Альянсу. Ми будемо активно прагнути до співпраці в галузі протиракетної оборони з Росією та іншими євроатлантичними партнерами», а далі наголошується, що Альянс також ставить за мету «здійснювати подальший розвиток потенціалу НАТО для захисту від загрози хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї масового знищення» [4].

Проте за час, що минув після Лісабонського саміту НАТО, декларація про намір співпрацювати з Росією в галузі створення спільної Європейської ПРО залишилася не реалізованою, а практичні дії пішли у напрямі реальних інтересів США і НАТО.

Політика Росії у сфері протиракетної оборони постійно змінювалася від прагнення до співробітництва із США та країнами НАТО до відкритої конфронтації і погроз на їх адресу.

Намагання РФ стати рівноправним учасником проекту будівництва Європейської ПРО із можливостями впливу на прийняття рішень була не сприйнята країнами-членами НАТО та відкинута Альянсом.

Президент США у своєму листі сенату зазначив, що можлива співпраця із Росією у галузі протиракетної оборони не означає створення спільної системи ПРО, протиракетні потенціали США і НАТО не будуть ніяким чином обмежуватися, тільки НАТО нести відповідальність за безпеку країн-членів Альянсу у рамках зобов'язань щодо колективної оборони. Незалежно від дій РФ, США розвиватимуть і розгортатимуть засоби ПРО для захисту країни, американських військ у Європі, а також союзників і партнерів [5].

У відповідь Президент Росії 23 листопада 2011 року зробив заяву про те, що в умовах поетапного створення Європейської системи ПРО ним прийняті наступні рішення:

1. Міністерство оборони Росії негайно введе до бойового складу радіолокаційну станцію системи попередження про ракетний напад у місті Калінінграді;

2. У рамках створення системи Повітряно-космічної оборони Росії в першочерговому порядку буде посилене прикриття об'єктів стратегічних ядерних сил;

3. Стратегічні балістичні ракети, які надходять на озброєння Ракетних військ стратегічного призначення та Військово-Морського Флоту РФ, будуть оснащуватися перспективними комплексами подолання ПРО й новими високоефективними бойовими блоками;

4. Збройним силам РФ поставлене завдання щодо розробки заходів, які забезпечують при необхідності руйнування інформаційних засобів

і системи управління ПРО. Зазначені заходи мають бути адекватними, ефективними й малозатратними;

5. Якщо перерахованих заходів буде недостатньо, Російська Федерація розмістить на заході й на півдні країни сучасні ударні системи озброєнь, що забезпечать вогневу поразку європейського компонента ПРО. Одним з таких кроків стане розгортання ракетного комплексу «Іскандер» у Калінінградському особливому районі.

Росією будуть підготовлені, а в міру необхідності реалізовані й інші заходи щодо протидії європейській складовій американської протиракетної оборони.

При несприятливому розвитку ситуації РФ залишає за собою право відмовитися від подальших кроків у галузі роззброєння і, відповідно, контролю над озброєннями [1].

Більше того, Президент Росії вважає, що вихід РФ із Договору про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО) може стати останньою можливою відповіддю на розвиток європейської ПРО [2].

Така агресивна реакція Москви пояснюється тим, що стратегічні ядерні сили РФ знаходяться у занепаді, а ядерний потенціал США суттєво переважає російський. При цьому, на думку росіян, вразливість їхньої країни багаторазово збільшуватиметься внаслідок розгортання США і НАТО Європейської ПРО. Тобто, стратегічна рівновага між Росією і США буде різко втрачена [3].

Попри усі дипломатичні зусилля сторін, необхідно визнати, що як у США і НАТО з одного боку, так і у Росії – з іншого, не має взаємної довіри щодо реальних намірів і цілей сторін. Відсутнє узгоджене розуміння того, проти чиїх ракет Європейська протиракетна оборона повинна бути зорієнтована. Не знайдено прийнятних для обох сторін підходів щодо системи управління і контролю над Європейською ПРО.

Така ситуація провокує нову гонку озброєнь. Не даючи ніяких політичних оцінок, факт боротьби США і Росії за регіональне і світове лідерство не можна не визнати.

Можливих варіантів для поведінки України у цій ситуації не так і багато:

1. Україна приймає політичне рішення про вихід із позаблокового статусу і приєднується до тієї чи іншої сторони протистояння;

2. Україна залишається позаблоковою державою у суперечках Росії з НАТО у питаннях створення Європейської системи ПРО.

При цьому необхідно враховувати, що у випадку спроби приєднання до будь-якої із сторін:

– Україна у черговий раз продемонструє непослідовність і непередбачуваність своєї зовнішньої політики;

– підтримка позиції НАТО буде сприйнята Альянсом із недовірою та викличе шквал критики і рішучу протидію з боку Росії, аж до відкритого

втручання у внутрішні справи України. Будуть потрібні роки для того, щоб Україна підтвердила серйозність своїх намірів і стала надійним, рівноправним та прогнозованим партнером для НАТО;

– якщо наша країна стане на бік РФ, остання розцінить цей крок як відновлення історичної справедливості і сприйматиме Україну не як стратегічного партнера, а як частину власного оборонного простору. Отже, будь-яка суб'єктність України у питаннях міжнародної безпеки буде втрачена остаточно, а наміри інтегруватися до Європейського Союзу стануть ще більш примарними;

– у разі приєднання до будь-якої із сторін, для кожної із них Україна ризикує стати найближчою мішенню;

– буде порушено і так досить нестійку внутрішню суспільно-політичну обстановку в Україні.

Тому у ситуації, що склалася, для України залишається лише один вибір. Не робити різких заяв чи, тим більше, якихось практичних кроків щодо підтримки тієї або іншої сторони і не порушувати свій позаблоковий статус.

З іншого боку, залишаючись позаблоковою державою, Україна внаслідок свого геополітичного положення не може бути байдужою до процесів, що відбуваються в її зовнішньому оточенні. Тому вона може і повинна:

1. Заявами в Організації Об'єднаних Націй та Організації з безпеки і співробітництва в Європі висловити занепокоєння активізацією розгортання систем ПРО у безпосередній близькості до наших кордонів і можливими загрозами для національної безпеки України;

2. Відповідно до Будапештського меморандуму звернутися до країн-гарантів безпеки України з пропозицією укласти додаткову Угоду, яка б містила конкретні зобов'язання сторін та механізми гарантування безпеки для нашої держави, у тому числі і від ракетних ударів з боку будь-якої сторони. Проте слід розуміти, що таке звернення буде мати радше пропагандистський ефект і навряд чи призведе до якихось конкретних результатів;

3. Здійснювати належні оборонні витрати, хоча б на рівні не нижчому за середньоєвропейський, і нарешті розпочати справжню реформу Збройних Сил України;

4. Постійно інформувати українське суспільство про стан воєнно-політичної ситуації у регіоні і тенденції її розвитку;

5. Ні в якому разі не пов'язувати вирішення воєнно-політичних проблем з економічними;

6. Звернутися до НАТО, ЄС, США та Росії з пропозицією повернутися до спільного створення єдиної загальноєвропейської системи ПРО і активної участі України у цьому процесі у статусі позаблокової держави.

Таким чином, за нинішньої воєнно-політичної ситуації в Європі Україна може брати участь у створенні Європейської ПРО тільки за умови, якщо

США і Росія досягнуть консенсусу із цього питання. Найближчим часом сподівання на компроміс між цими сторонами є мінімальними. Нейтральна позиція щодо Європейської ПРО є єдино можливим варіантом поведінки України. При цьому надія, що проголошений українським керівництвом позаблоковий статус автоматично гарантуватиме безпеку для нашої країни, не підкріплюється зовнішньополітичною реальністю.

Література:

1. Заявление Президента в связи с ситуацией, которая сложилась вокруг системы ПРО стран НАТО в Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kremlin.ru/news/13637>
2. Почему российский ответ ПРО-отцам был закономерен и необходим? В чем суть предпринимаемых Москвой контршагов и как отреагировал Запад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ntv.ru/novosti/246201/>
3. **Сіновець П.** На порядку денному російсько-американського діалогу – Європейська система ПРО / П. Сіновець // Зовнішні справи. – 2011. – № 11–12. – С. 16–19.
4. Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/819.htm>
5. **Тютюнник В.** Україна і ЄвроПРО: між «за» і «проти» / В. Тютюнник, В. Горovenko // Дзеркало тижня. – 2012. – № 6. – 17 лютого.